

*Бачинська О.-М. І.,
аспірант кафедри теорії права та держави
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД ПОЛІТИКИ ПОЗИТИВНОЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ В СПОЛУЧЕНИХ ШТАТАХ АМЕРИКИ ЯК ЗАСОБУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ НЕДИСКРИМІНАЦІЇ

Анотація. Стаття присвячена аналізу заходів позитивної дискримінації в Сполучених Штатах Америки та їх ефективності в контексті реалізації принципу недискримінації.

Ключові слова: дискримінація, принцип недискримінації, позитивна дискримінація, боротьба з дискримінацією.

Постановка проблеми. У зв'язку з гармонізацією українського законодавства з міжнародними стандартами захисту прав людини особливої актуальності набуває вивчення досвіду прогресивних держав у сфері реалізації принципу недискримінації. Важливим завданням для українського законодавця є застосування кращих практик забезпечення рівності громадян. Для вирішення цієї проблеми представниками громадянського суспільства пропонується вжиття заходів позитивної дискримінації у вигляді встановлення квотування та надання законодавчо закріплених привілеїв певним категоріям осіб. З огляду на багаторічний досвід Сполучених Штатів Америки у регламентуванні принципу недискримінації вважаємо за потрібне звернутися до наукового доробку вчених цієї держави з проблематики вжиття заходів позитивної дискримінації та їх наслідків для реалізації вказаного принципу.

Політика позитивної дискримінації широко досліджена в науковій літературі США. Зокрема, цьому питанню присвячені роботи Т. Андерсона, Дж. Біна, Х. Белза, Н. Глазера, Х. Грехема, І. Катзельсона, Дж. Скретні. Водночас заходи позитивної дискримінації залишаються недостатньо дослідженими в українській правовій літературі.

Мета статті полягає в аналізі ефективності застосування заходів позитивної дискримінації на прикладі США та доцільності їх запровадження в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Політика позитивної дискримінації в США як один із заходів, спрямованих на ліквідацію багаторічної нерівності у відношенні до расових і етнічних меншин в державі, з'явилась у зв'язку з Указом президента Джона Кеннеді від 1962 року № 10925. Цим Указом організації, що виконують державні замовлення, були зобов'язані вживати усіх необхідних заходів для усунення дискримінації своїх працівників за ознаками їх раси, віросповідання, кольору шкіри чи національного походження [1]. Чотири роки згодом термін «позитивна дискримінація» з'явився знову в Указі № 11246 вже президента Ліндона Джонсона, згідно з яким державні підрядники були зобов'язані провести «відповідні дії» щодо збільшення кількості етнічних меншин і жінок на робочих місцях, якщо виявлялось їх непропорційно низьке представництво [2].

Один із найбільш популярних заходів політики, позитивної дискримінації – це надання привілеїв під час прийому на роботу, вступу до навчального закладу чи відкриття малого бізнесу, а також расове квотування. Під впливом руху за громадянські

права під расовими й етнічними меншинами спочатку розумілися переважно афроамериканці, однак пізніше до них стали відносити також індіанців та ескімосів, латиноамериканців, американців азійського походження та уродженців островів Тихого Океану.

З моменту реалізації політики позитивної дискримінації вчені, що представляють різноманітні школи і дисципліни, ведуть дискусії щодо ефективності такого політичного заходу, в результаті чого сформулювались представники позицій як «за», так і «проти». Саме тому ми спробували запропонувати історіографічний огляд літератури, присвяченій цій тематиці, а також виділити важливі проблеми, що неповною мірою досліджені спеціалістами.

Експерти з вивчення цієї тематики виділяють два періоди в історії політичної практики позитивної дискримінації: 1) президентство Джона Кеннеді та Лінкольна Джонсона; 2) від початку діяльності адміністрації Річарда Ніксона по теперішній час. Так, історик Герман Белз в роботі «Перетворена рівність: четверть століття позитивної дискримінації» також розглядає еволюцію політики позитивної дискримінації, але через поняття «рівність». Так, у перший період в суспільстві зберігалась рівність можливостей. А з початком президентства Р. Ніксона в результаті введення расових квот проводиться політика «сприйняття рас» і рівності результатів. З цього моменту політика позитивної дискримінації будувалась на візуальному і письмовому фіксуванні представників меншин під час прийому на роботу чи вступу до навчальних закладів, а також переосмислення раніше прийнятих стандартів якості і заслуженого надання привілеїв з боку держави [3].

Історик Х'ю Д. Грехем в есе «Витоки позитивної дискримінації: громадянські права і регулятивна держава» відзначає, що в перший період домінував підхід, який можна визначити як «байдужість до кольору шкіри і раси», згідно з якому в суспільстві цінуються свобода і рівність незалежно від національної приналежності та етносу, а особисті амбіції і талант приводять до успіху. Другий період став переходом до політики «віддання переваги національним меншинам», коли за рівних результатів представники меншин будуть знаходитися у більш вигідному статусі порівняно з білошкірими американцями. Однак, незважаючи на постійну підтримку з боку судової влади і федеральних агентств, політика позитивної дискримінації піддавалась серйозній суспільній критиці [4, с. 23]. Загалом і Х. Грехем, і Г. Белз оцінюють перший період в позитивному світлі, а другий – виключно в негативному.

Підхід історика Террі Андерсона в його академічній праці «Прагнення до справедливості: історія позитивної дискримінації» значно відрізняється від позицій інших експертів вже тим, що хронологічно він розглядає політику позитивної дискримінації з моменту реалізації «Нового курсу» Франкліна

Рузвельта. Перші спроби створення умов рівних можливостей для представників етнічних груп він бачить в проектах, реалізованих адміністрацією по громадських роботах, а також в створенні Комітету з питань упорядкування найму на роботу. Одними з цілей цих організацій було збільшення кількості робочих з різних груп населення (зокрема, представників расових і етнічних меншин), а також ліквідація дискримінації на основі раси, релігії, кольору шкіри та національного походження. Це стосувалось безпосередньо виробництв, що випускали продукти оборонного призначення в період Другої світової війни [5].

Протилежну точку зору щодо періоду президентства Ф. Рузвельта і його ролі в політиці позитивної дискримінації має політолог Іра Кацнельсон в роботі «Коли політика позитивної дискримінації була білою: недоказана історія расової нерівності в Америці в ХХ столітті». Автор зазначає, що усі ключові програми, реалізовані в період «Нового курсу» Ф. Рузвельта і «Справедливого курсу» Г. Трумена в 1930–1940-х роках, носили глибоко дискримінаційний характер. Через політику, що проводилася південними демократами, яка свідомо виключала покоївок та сільськогосподарських працівників із програм державної підтримки, розрив між американцями з різним кольором шкіри значно збільшувався, незважаючи на період післявоєнного процвітання. Автор робить висновок, що в період Великої Депресії і післявоєнні роки політичні й економічні програми були так званою білою політикою позитивної дискримінації, що була спрямована на покращення економічного становища виключно білошкірих американців [6, с. 54].

У цьому аспекті цікавою є робота відомого американського соціолога Джона Скренті «Іронії позитивної дискримінації: політика, культура і правосуддя в Америці», що вказує на багаторазові протиріччя щодо цього політичного заходу. Так, позитивній дискримінації активно чинили опір консерватори, які стверджували, що така політика не бере до уваги талант і здібності заявників, тому є несправедливою практикою. Водночас в американському суспільстві існує багато прикладів, коли певні групи людей користуються державними програмами не на основі своїх заслуг чи талантів. Автор також звертає увагу на перевагу в наймі на державну службу ветеранів та їх родичів, а також практику вищих навчальних закладах, коли діти їх випускників також отримують перевагу у вступі [7, с. 31–52].

Особливу цікавість викликають дослідження щодо реалізації політики позитивної дискримінації. Так, американський історик бізнесу Джонатан Бін зазначає, що Управління справами малого бізнесу США надавало невеликим фірмам, що представляли інтереси національних меншин, серйозні переваги у вигляді кредитів на льотних умовах та спеціально зарезервованих державних контрактів [8].

Також існує група вчених, яка негативно ставиться до явища позитивної дискримінації, оскільки вважає, що система расових квот фактично також є дискримінацією. Так, соціолог Нейтон Глейзер зазначає, що перехід від політики «байдужості до кольору шкіри та раси» до політики «сприйняття рас» створює ситуацію, за якої переваги для меншин дискримінують групи, що залишаються поза преференціями. На його думку, цей захід підвищує невдоволеність виключених з програм підтримки соціальних і етнічних груп та заохочує їх вимагати такого ж рівня захисту, змушуючи уряд створювати расові категорії і вирішувати, хто з них гідний отримати перевагу [9].

Тобто створюється зворотна дискримінація, що порушує права особи в США. До цієї групи вчених також відносяться Б. Рінгер, А. Орнштейн, А. Голдман, Б. Гросс та інші.

Незважаючи на велику кількість досліджень, проведених у цій сфері, є декілька важливих питань, що залишилися без уваги експертів. Одне з них відноситься до впливу Закону про імміграцію і громадянство 1965 року на політику позитивної дискримінації. Адже саме цей нормативно-правовий акт привів до розширення категорії національних меншин, що підпадають під політику позитивної дискримінації.

Ще одна проблема, що заслуговує уваги, полягає в категоризації груп, що підпадають під політику позитивної дискримінації. Адже до них відносяться не лише афроамериканці, індіанці та ескімоси, як прийнято вважати у світі. Вчені часто наголошують на проблемі надлишку бенефіціарів спеціальних державних програм. Сьогодні до них відносяться і деякі категорії пенсіонерів, і ветерани, і жінки.

Також варто відзначити, що сьогодні практично відсутні дослідження, присвячені національним меншинам, які не мають права брати участь в програмах політики позитивної дискримінації, хоча їх предки стикались з дискримінацією в минулому. Це американці італійського, вірменського, польського, єврейського, близькосхідного походження. Також невелика кількість досліджень присвячена жінкам як учасникам політики позитивної дискримінації. Цікаво було б дослідити тему конкуренції між жінками та окремими етнічними меншинами під час отримання преференцій в рамках політики позитивної дискримінації.

Загалом політика позитивної дискримінації стала одним із найбільш спірних моментів американської політичної історії. Фактично її трансформація продовжується і досі. Попередній президент США Барак Обама, запровадивши соціальну програму «ObamaCare», також посприяв різниці у ставленні до різних соціальних груп. А з приходом до влади новообраного президента Дональда Трампа можна також очікувати на подальший розвиток політики позитивної дискримінації в США.

Висновки. Отже, політика позитивної дискримінації в США стала основою дослідження багатьох американських та світових юристів, істориків, політологів та соціологів. Однак в літературі відсутній єдиний підхід до відношення до цього політичного заходу. Так, деякі вчені небезпідставно вважають, що заходи позитивної дискримінації допомогли державі побороти багаторічну прірву між ставленням до різних етнічних груп, що є уособленням реалізації прав людини. Інші ж зазначають, що така політика призвела до негативних наслідків, таких як, зокрема, збільшення соціальної ворожнечі, зворотної дискримінації непривілейованих груп. Загалом позитивна дискримінація є цікавим явищем, вивчення якого дасть змогу перейняти іншим державам найкращі практики усунення та боротьби з дискримінацією.

Досвід Сполучених Штатів Америки може стати надзвичайно корисним для України. Заходи позитивної дискримінації поки не знайшли такого ж активного відображення в українському законодавстві, проте представники громадянського суспільства лобіюють внесення подібних норм з метою розширення антидискримінаційних засобів. Доцільність законодавчого закріплення певних привілеїв для окремих груп осіб має досить суперечливий характер, адже може призвести до дискримінації «більшості». На прикладі США ми бачимо, що навіть через десятки років після запровадження політики позитивної дискримінації американські науковці так і не дійшли однозначного висновку щодо їх ефективності та правових наслідків для громадян.

Література:

1. Executive Order № 10925 Establishing The President'S Committee On Equal Employment Opportunity March 6, 1961 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.eeoc.gov/eeoc/history/35th/thelaw/eo-10925.html>.
2. Executive Order 11246 – Equal Employment Opportunity Sept. 24, 1965 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.dol.gov/ofccp/regs/statutes/eo11246.htm>.
3. Belz H. Equality Transformed: A Quarter Century of Affirmative Action / H. Belz. – New Brunswick, 1992. – 320 p.
4. Graham H.D. The Origins of Affirmative Action: Civil Rights and the Regulatory State / H.D. Graham // Annals of the American Academy of Political and Social Science. – 1992. – Issue 1. – Vol. 523.
5. Anderson T.H. The Pursuit of Fairness: A History of Affirmative Action / T.H. Anderson. – Oxford, 2004. – 344 p.
6. Katznelson I. When Affirmative Action Was White: And Untold History of Racial Inequality in Twentieth Century America / I. Katznelson. – New York, 2005. – 272 p.
7. Skrentny J.D. The Ironies of Affirmative Action: Politics, Culture and Justice in America / J.D. Skrentny. – Chicago, 1996. – 326 p.
8. Bean J.J. Big Government and Affirmative Action: The Scandalous History of the Small Business Administration / J.J. Bean. – Lexington, 2011. – 224 p.
9. Glazer N. Affirmative Discrimination: Ethnic Inequality and Public Policy / N. Glazer. – New York, 1975. – 248 p.

Бачинская О. -М. И. Историкографический обзор политики позитивной дискриминации в Соединенных Штатах Америки как средства обеспечения принципа недискриминации

Аннотация. Статья посвящена анализу мер положительной дискриминации в Соединенных Штатах Америки и их эффективности в контексте реализации принципа недискриминации.

Ключевые слова: дискриминация, принцип недискриминации, положительная дискриминация, борьба с дискриминацией.

Bachynska O. -M. historiographical review of the policy of positive discrimination in the United States of America as a mean of ensuring the principle of non-discrimination

Summary. The article is devoted to the analysis of measures of positive discrimination in the United States of America and their effectiveness in the context of the realization of the principle of non-discrimination.

Key words: discrimination, non-discrimination, positive discrimination, fight against discrimination.